

Pogled na apostolsko-znanstveni rad Dominikanaca u hrvatskim zemljama.

O. Fr. Antonin Zaninović O. P.

Svaki će od vas, siguran sam, željeti i očekivati da saznate: otkad opstoji Dominikanski Red u hrvatskim našim zemljama i kako je on radio u našim stranama prema svome velikom cilju, je li se naime i kod nas istakao radom, vrijednim spomena, kao što se je istakao po ostalom svijetu.

Želja i očekivanje sasvim opravdano; i ja bih presretan bio kad bih vam toj želji i očekivanju mogao što potpunije udovoljiti, no moram priznati, da nijesam kadar koli radi svojih slabih sila, toli radi nedostatka, što ga mi sami najdublje osjećamo, a to je, da o Dominikancima u hrvatskim zemljama, izuzmemo li ovaj dubrovački samostan, mi nemamo napisane povijesti. Izvori naše prošlosti i djela, na temelju tih izvora napisana, dijelom su izgubljena, a dijelom u tuđim rukama, i još nam nije bilo moguće da ih istražimo i iscrpimo.

No prebirući stare, već objelodanjene listine i one netiskane spomenike, koji su nam na dohvat te listajući razne pisce, koji se baviše hrvatskom prošlošću, nailazimo na djela i imena dominikanskih redovnika, koja napunjahu udivljenjem savremenike, a kojima se i spomenuti pisci dive u svojim djelima.

Ja ću posabrati nekoliko tih vijesti i imena te vam ih večeras¹ iznijeti na ogled, da dobjete bar neki pojam o Dominikancima u našim stranama, osobito o njihovu apostolsko-znanstvenom radu, na koji ću se radi kratka vremena jedino opširnije osvrnuti.

¹ Ovu sam radnju čitao na svečanoj akademiji, držanoj u Dubrovniku dne 22. prosinca god. 1916. prigodom sedamstogodišnjice od potvrde Dominikanskog Reda. Uvrstio sam ovdje neke dijelove, koje one večeri

Prvi dolazak Dominikanaca u hrvatske zemlje i njihovi samostani.

Da su Dominikanci došli bar prolazno u hrvatske strane još za života sv. Dominika, to, mislim, možemo sa sigurnošću ustvrditi, onda naima, kad su od sv. Utemeljitelja bili poslani u Ugarsku i sjevernije krajeve. No koje su godine udarili oni trajne temelje svome Redu u našim stranama, nije nam poznato. Nekoji pisci vele, da je prvi bio bl. Grgur, Splječanin,

radi kratka vremena nijesam čitao, a od čitanih nekoje sam u koječem upotpunio. Radi boljeg prijevoda dodao sam također pojedinim dijelovima naslove.

Osim tek nekoliko vijesti što sam ih našao u provincijalnom i nekim samostanskim arhivima te što sam ih čuo (zgode prigodom franceske revolucije) od starijih redovnika, sve ostalo se nalazi rasijano po već tiskanim izvorima i djelima. Izvori i djela, koja sam upotrebljavao, a koja radi ovih ratnih okolnosti nijesam na žalost mogao da sasvim pregledam, jesu: *Bullarium Ordinis Praedicatorum. Romae 1729.—1740.* *Monumenta Ordinis Praedicatorum Historica. Vol. I. Gerardi de Fracheto: Vitae Fratrum cum Appendice.) Lovanii 1897. — Idem: Vol. III. ss. (Acta Capitulum Generalium) Romae 1900. — Theiner: Vetera monumenta historiam Slavorum Meridionalium illustrantia. I. Romae 1863. — Smičiklas: Codex diplomaticus. Svez. III. ss. Zagreb 1905. — Gozze Ambr. O. P.: Catalogus virorum ex familia Praedicatorum in litteris insignium. Venetiis 1705. — Ferrarius Fr. Sigism. O. P. De rebus Hungaricae Provinciae Sacri Ordinis Praedicatorum. Viennae 1637. — Cervia Fr. Seraphinus O. P.: Monumenta Congregationis S. Dominici de Ragusio. Svez. I. ss. Dubrovnik 1728. (Ovo kao ni slijedeće djelo nije tiskano, već se autograf obaju djela nalazi u dominikanskoj knjižnici u Dubrovniku). — Idem: Bibliotheca Ragusina. Svez. I.—IV. Dubrovnik 1740.—1742. — Quetif-Echard: Scriptorum Ordinis Praedicatorum. Svez. I.—II. Paris. 1719.—1721. — Mamachi: Annalium Ordinis Praedicatorum Volumen Primum. Romae 1756. — Farlati Daniel S. I.: Illyricum Sacrum. Izdao Msgr. Fr. Bulić u *Bulletino di archeol. e stor. dalmata* u Spljetu god. 1902.—09. i u posebnom otisku god. 1910. — Ciccarelli Andr.: *Opuscoli riguardanti la storia degli uomini illustri di Spalato; e di parecchi altri Dalmati.* Ragusa 1891. — Gilubich Sim.: *Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia.* Vienna 1856. — Glurgevich Fr. Agost.: *Cenni biografico-letterarii dei personaggi più illustri della Congregazione ra-**

koji da se našao sa sv. Dominikom u Italiji god. 1217., primio iz njegovih ruku redovničko odijelo i došao u Spljet, da osnuje samostan, što izvevši, pošto je primio nekoliko redovnika, da se vratio u Rim, gdje je slijedeće godine 1218. sveto umro, prvi dominikanski redovnik, koji se s ovog svijeta preselio u nebo. Pet godina iza toga (1222.) Acconcije, papin legat, uzeo je, prama pripovijedanju nekih pisaca, i poveo sa sobom u Bosnu nekoliko Dominikanaca, da ondje propovijedaju proti krivo-vjercima.

O tim dvama događajima dosad poznate listine nam ne govore, a prvi od njih nekoji naši dominikanski i strani pisci stavljaju u sumnju i pobijaju, s kakovim razlozima, ovdje ne ću ispitivati.²

Još manje se, mislim, možemo osloniti na onaj spomenik, izdan u sedmom svesku dominikanskog Bullarium-a,³ a na temelju kojega opet neki naši i strani, stariji i noviji pisci zaključuju, da su Dominikanci bili u Zagrebu već godine 1223. Spomenik, kako je izdan u Bullarium-u, nađen je u arhivu Reda u Rimu, no premda autentičan, za naše je pitanje sumnjiv već po tome, što nema nikakve inskripcije. Smičiklas⁴ ga donosi prama Theineru, koji ga je ispisao iz vatikanskog arhiva, u cijelosti, i tu vidimo, da je ono papino pismo bilo upravljeno trima benediktinskim opatima, a o zagrebačkim Dominikancima nema nikakva spomena.

Prvu sigurnu vijest o boravku Dominikanaca u hrv. zemljama imamo, prema dosad poznatim listinama, tek iz godine 1229. a nalazi se u spomen-spisu, što ga je rečene godine sastavio spljetski nadbiskup Guncel odnosno na jednu par-

gusina di s. Domenico dal 1750. in poi. Spalato 1867. — **Kukuljević**: Pjesme Marka Marulića. Uvod. Izdanje Akademije. Zagreb 1869. — **Blanchi**: Zara cristiana. Svez. I.—II. Zara 1877.—1880. — **Ferrari-Cupilli**: Cenni biografici di alcuni nomini illustri della Dalmazia. Zara 1887. — **Pfeifer**, Dr. Nic.: Die ungarische Dominikanerordensprovinz von ihrer Gründung 1221. bis zur Tatarenverwüstung 1241.—1242. Zürich 1913.

² Cf. Mamachi: *Annal. O. P. I.* str. 424. bilješka 2.; Farlati: *Illyr. sacr.* III. str. 27071.

³ Bullar. O. P. VII. str. 5.

⁴ Smičiklas: *Cod. dipl.* III. str. 228.—229.

nicu između opata rogovskog i vranskih Templara zbog nekih posjeda, koju stvar, za slučaj da se stranke ne bi nagodile, imali su da konačno presude uz nadbiskupa spljetskoga, biskupa ninskoga, jednog monaha iz Toplice i jednoga temlarskog redovnika također dva Dominikanca (duobus fratribus predicatoribus) i dva Franjevca.⁶

Gornji spomenik nam ne kaže, odakle su imali doći ti redovnici; moguće je, da su morali biti pozvani iz Nina ili iz Zadra, gdje su se Dominikanci naselili prama jednom spomeniku iz 14. vijeka⁶ oko god. 1228.

U Spljetu nalazimo Dominikance spomenute već godine 1245., a tako isto u Dubrovniku. U Bosni imali su god. 1233. jedan, a prije g. 1259. dva samostana. Dvije godine kasnije nego li u Bosni nalazimo ih spomenute (god. 1235.) u Dubici na lijevoj obali rijeke Une. U Čazmi se spominju već g. 1241., a tako isto i u Zagrebu, kamo ih je prama Tkalčiću⁷ pozvao biskup Stjepan II. Baboneg već za prvih godina svoga vladanja (1225—1247.). Samostan u Virovitici utemeljio je kralj Bela IV. godine 1242. Pisac Pió⁸ veli, da je istarski samostan u Koprui bio utemeljen od samoga sv. Dominika god. 1220. ili 1221.

Tako već prve polovice 13. vijeka Dominikanci se nalaze u svim hrvatskim zemljama.

Kroz isti vijek i za slijedećih vremena Dominikanci su se i dalje širili po našim stranama. U koliko mi je dosad poznato, oni su tekom vremena imali svoje samostane još u ovim mjestima⁹ u Dalmaciji: u Pagu (1250. circ.), Trogiru (1265.), Kotoru (1266.), Skradinu (1270.—1280.), Hvaru (već g. 1326.), Šibeniku (1346.), Podgrađu blizu Nina (do g. 1352.), Krku (sada u Istri, već g. 1380.), Rabu (već g. 1380.), Ugljanu (1426.), Čiovu blizu Trogira (1432.),

⁶ Id. ibid. str. 311.

⁶ To je izvješće, što ga je rimski biskup Demetrije de Matafari poslao Papi god. 1357. Cf. Bianchi: *Zara cristiana*. str. 260.

⁷ Tkalčić Iv.: Povjesni spomenici slob. kralj. grada Zagreba. Svez. I. Zagreb 1889. str. CLIV.

⁸ P. Michele Pió O. P.: *Della Progenie di S. Domenico*. Bologna 1615. Lib. I. str. 65.

⁹ Godina u zagradama bez ikakva dodatka znači, kad je samostan utemeljen.

Gružu (1437.), Bolu (1475.), Staromgradu (1481.), Korčuli (1480. circ.), Lopudu (1482.), na otoku Ščedru blizu Hvara (već g. 1525.), na Otoku u Boci Kotorskoj (16. v.), Ercegnovomu (16. v.?), Žaguni (16. v.?), Budvi (1612.), Žaniću (Xanich, 1612.) Župi blizu Dubrovnika (1622.), Brocima kod Stona (1628.), Podrozariju (Viganj na poluotoku Pelješcu (1671.), Orašcu (1690.), Bagno (Bany) blizu Zadra (17. v.). U Hrvatskoj i Slavoniji: u Bihaću (sada u Bosni, već g. 1266.), kod Otoke ili Krupe (sada u Bosni, već g. 1357.), Senju (već g. 1380.), Bistrici (? 15. v.), Francavilli u Fruškoj gori (15. v.), Marči (15. v.), Požegi (još g. 1491.), Modrušu (još g. 1491.), Bosiljevu (1531.) i Jaski. U Istri osim koparskoga (Justinopolitanus) spominju se još samostani u Poreču, Cittanovi i na otoku Brioni.

Svi ovi samostani nijesu bili pod jednom samom upravom. Do godine 1380. sačinjavali su hrvatski samostani, koji su onda opstojali (izuzevši samostan u Koprui, upravljani od provincijala Lombardije), zajedno s onima u Ugarskoj i susjednim zemljama jednu samu, ugarsku provinciju, a spomenute godine papa Urban VI. svojom vlašću ustanovi prije dvije godine od generalnog kapitula u Carcassoni zasnovanu provinciju dalmatinsku, koja je već od g. 1325. imala zbog udaljenosti svojega posebnog vikara. Sastojala je ove prve godine svoga utemeljenja naša dalmatinska provincija od slijedećih samostana: dračkoga (utemeljen oko god. 1224.), skadarskoga i dulcinjskoga (1258.) u Albaniji, onda od samostana kotorskoga, dubrovačkoga, hvarskoga, spljetskoga, trogirskoga, šibenskoga, zadarskoga, krčkoga, ninskoga, senjskoga i rabskoga, kojima su istom papinom bulom bili pridruženi, čini se, za malo vremena i samostani: vidinski (Utinensis), čedadski (Civita-tensis) i koparski (Justinopolitanus), upravljani dotad od provincijala Lombardije. Pod konac XV. vijeka (god. 1491.) pripadali su joj također samostani modruški i onaj u Bihaću. Tako je dalmatinska provincija zapremala svu sjevernu obalu Jadranskog mora i neke unutrašnje krajeve. Od nje će se g. 1486. otcijepiti samostan dubrovački, te zajedno sa samostanom gruškim i lopudskim, a kasnije i nekim drugima na zemljištu dubrovačke republike sačinjavati posebnu, dubrovačku kongregaciju pod

neposrednom vlašću vrhovnog glavarara Reda, dok se u prvoj polovici 19. vijeka opet ne pripoji svojoj materi provinciji.

Kako se iz gornjeg popisa vidi, Dominikanci su bili mnogo rasprostranjeni po našim zemljama. Spomenuti samostani bijahu tihi zakloni, u kojima su se redovnici pripravljali na svoje uzvišeno zvanje i središta, iz kojih su izlazili, da šire pravu vjeru, ćudoređe i prosvjetu ne samo u blizini, nego i u najudaljenijim krajevima.

Vjersko stanje kod nas u prvoj polovici 13. vijeka.

Prije nego što spomenemo o radu Dominikanaca, pogledajmo ćasom, kakve su vjerske prilike vladale kod nas pri njihovu dolasku.

Slika, što nam je u vjersko-ćudorednom pogledu pružaju naši krajevi u prvoj polovici 13. stoljeća, nije nimalo sjajna: to je isto ono žalosno stanje, koje je vladalo i na zapadu. Dualistićka, gnostićko-manihejska hereza, koja se od 2. vijeka po Kristu pod raznim imenima i sa većim ili manjim razlikama pojavljivala u kršćanstvu, javila se opet u 10. vijeku u Bugarskoj, gdje ju je pop Bogomil pod nešto novim oblikom stao širiti. Odanle rasprostranila se po svim kršćanskim zemljama i doprla sve do na zapad, gdje joj je sljedbenike pod imenom Albigenzâ (u južnoj Francuskoj) našao sv. Dominik, te radi njih i zasnovao svoj Red. Iz Bugarske dođoše sljedbenici Bogomilovi dosta rano u naše zemlje, koje su u nekim dijelovima bile već zaražene istoćnim raskolom, a i ostacima prijašnjih sekta. Prva od svih naših zemalja i najviše bila im je na udaru Bosna, koju su pod konac 12. vijeka sasvim zarazili, u kojoj će, štićeni od zemaljskih vladara, naći siguran zaklon i najdulje ostati, a iz koje će se već od početka širiti po Hrvatskoj, Slavoniji, Istri, Dalmaciji, pa i preko naše domovine. U Dalmaciji im nalazimo dubokih tragova u Spljetu i okolici, onda kod omiških gusara i zadarskih velikaša. Zvali su ove krivovjerce u raznim krajevima na razne načine kao: Bogomili, Bugri, Katarari, Albigenzi itd., dok su ih kod nas kao i u sjevernoj Italiji obićno zvali Patareni.

Osnovno načelo tih naših bosanskih Patarena bilo je, kao i kod ostalih ogranaka bogomilstva, da su dva vrhovna počela:

dobro i zlo. Vidljivi ovaj svijet nije stvorio Bog, nego je to djelo manjeg boga-đavla. Isukrst im nije bio pravi čovjek, jer da nije imao pravo nego samo prividno tijelo; potom da nije trpio, ni umro, ni uskrsnuo. Zabacivali su malne čitavo Sv. Pismo staroga Zavjeta. Zakon Mojsijev nije od Boga nego od đavla, koji se Mojsiji u ognju prikazao. Crkva rimska za njih je crkva kumirâ, i koji uz nju pristaju, idolopoklonci su, dok su oni prava crkva Isukrstova. Zabacivali su krštenje vodom i ostale sakramente. Nijekali su čistilište i uskrsnuće tjelesa. Duše ljudske: to su đavli, koji su grijehom pali s neba, a koje će se, pošto obave pokoru kroz jedno ili više tjelesa (metempsihoza!), opet vratiti u nebo. Crkava nijesu htjeli imati; osuđivali su štovanje križa, kipova i sv. slikâ. Osuđivali su također prisegu te učili, da nije dopušteno zločinca pogubiti, pa niti vremenito kazniti.

Ovo su tek glavnije zablude bosanskih patarena, koje su uz pokvarenost, koja je iz njih morala da slijedi, potkopavale, kako se vidi, iste temelje ne samo kršćanstvu, nego i svemu društvenom poretku, pa su i dovele bile Bosnu već u prvoj polovici 13. vijeka do takova stanja, da je, piše Papa Grgur IX., »kao pustošna i besputna zemlja za dugo vrijeme tugovala i slabila, sva obrasla trnjem i koprivom, postala zmijskim leglom i pašnjakom nojeva čameći skoro posve u tminama i sjeni smrti.«¹⁰ Crkve katoličke bile su razorene, nestalo je bilo katoličkog bogoslužja, jer kriva nauka bijaše zarazila ne samo narod nego i svećenike, pa i istoga crkvnog poglavicu, biskupa, koji je radi toga morao biti svrgnut. Iz Bosne širila se, kako je rečeno, ova kriva nauka po svim našim stranama, a sve većem njezinu širenju bio je kriv i nehaj svećenstva, osobito nekih biskupa, koji su imali na srcu više druge ciljeve, nego li duhovno dobro povjerena im stada.¹¹

¹⁰ U pismu od 17. listopada 1234. bl. Ivanu teutonskomu, dominikancu i biskupu bosanskom. Cf. Bullar. O. P. I. str. 70.; Smičiklas: C o d. d i p l. III. str. 418.

¹¹ Nekoji od naših inovjernih i katoličkih pisaca (Petrović, episkop Miloš, V. V. Vukasović, Truhelka, Šegvić) tvrde, da bosanski patareni nijesu bili onakovi, kakovima ih prikazuju stari povjesničari, a za ovima i Rački; jer da između njih i grkoistočnih, pa i katolikâ (Truhelka) u pogledu vjere nije bilo velike razlike. Taj sud ne može se usvojiti, jer mu se protive toliki spomenici, u prvom redu popisi njihovih zabluda (ove objelo-

Apostolsko djelovanje.

U takovu eto stanju nađoše Dominikanci naše zemlje pri svojem dolasku. Već prvi spomenici, koji nam se o njima sačuvaše, svjedoče nam o njihovoj apostolskoj revnosti i krasnim plodovima, što su ih postigli.

God. 1233. Papa Grgur IX. piše prioru i redovnicima u samostanu Dominikanskog Reda u Bosni ovako: »Ljubljeni naš sin Ninoslav, vojvoda bosanski, javio nam je, što smo s velikom radošću slušali, da se je vašim nastojanjem plemeniti muž, zvan Prijezda, povratio k čistoj vjeri katoličkoj i da je po njegovu nagovoru vama dao za taoca svoga sina kao jamstvo, da će ostati stalan u vjeri...«¹²

Iste godine dođe u Bosnu za biskupa, namjesto onoga svrgnutoga, blaženi Ivan »Teutonicus«, provincijal ugarsko-hrvatskih Dominikanaca, rodom iz Wildhausena. Ovaj pobožni redovnik dade se svom dušom na iskorjenjivanje krivovjerja, podigne iz ruševina crkve i oltare, uvede opet katoličko bogoslužje i ponamjestivši svećenike udari nove, zdrave temelje katoličkoj vjeri i crkvoj hijerarhiji u Bosni. Tu obnovu potvrđuje nam i pismo Grgura IX. od 26. travnja 1238., u kojem se veli, da je »ondje nanovo zasađena kršćanska vjera (plantata de novo ibi christiana religio).«¹³

Pomagahu pri tom revnoga i svetog biskupa njegova braća Dominikanci, koji se već otprije ondje nalažahu i koji su k njemu hrlili s raznih strana. »Njemu su, piše isusovac Farlati, bili od velike pomoći Dominikanci, koje, poslane iz Ugar-

danio Rački u Starinama knj. I. i XIV.), kojima nemamo razloga da porećemo vjerodostojnost. Stari Dubrovčani, koji su s bosanskim patarenima mnogo i dugo općili, pa su ih zato mogli dobro poznati, vele o njima, da bi se »patareni, koji su od Bošnjakâ zvani redovnici kraljevstva bosanskoga mogli istinitije nazvati bez vjere, reda i pravila« (Pismo Senata dubrovačkoga od 5. listop. 1433. dominikancu Ivanu Stojkoviću. — U starom arhivu dubrovačkomu: *Lettere e Commissioni di Levante*, vol. 11. fol. 168. Tri zadnje riječi je potcrtao). Ističem ovdje još povjesničku činjenicu, da su bosanski patareni, kad bi se obratili, bivali kršteni. — Najbolje djelo, što ga o našim patarenima imamo, i danas je još rasprava, koju je Rački napisao i objelodanio u »Radu« Jugoslavenske Akademije (knj. 7., 8., 10.).

¹² Bullar. O. P. I. str. 63.; Smičiklas: Coc. cit. str. 389.

¹³ Bullar. O. P. I., str. 101.

ske, uze za suradnike u evanđeoskom propovijedanju i duhovnoj pastvi. Od ovih ne mali broj, kako pripovijedaju dominikanski pisci, nakon mnogih i preteških muka, što ih podniješe u pročišćivanju i obrađivanju njive Gospodnje, od krivovjercara smaknuti za Isukrsta slavno poginuše.«¹⁴

O tome revnom i uspješnom radu pripovijeda nam i jedna savremena kronika, pisana u Ugarskoj god. 1259. od dominikanskog priora Suiberta, u kojoj se veli: »Također u Bosnu i Dalmaciju, što se kod njih nazivlje crkva slavonska (ecclesia Slavoniae), bila su poslana braća k krivovjercima, gdje su znali, da od zablude krivovjercara gine preveliko mnoštvo duša. Budući da je kaločki nadbiskup protiv njih bio podigao više no jednom križarsku vojnu, a malo ili skoro ništa uspio, povjeri to Papa svojim pismima napokon kao stvar beznadnu našoj braći, koja živo nastojeći propovijedanjem i raspravljanjem protiv krivovjercara, a podupirući ih bl. uspomene kralj Kolo-man, tako divno uspješe, da su mnoge krivovjerce i njihove pristaše priveli k istini vjerskoj... i porušene crkve, nad kojima već bijahu izraslo drače i šikarje, bile su obnovljene.«¹⁵

Apostolski rad, tako krasno započet, Dominikanci će, biskupi i redovnici, i kroz slijedeća vremena: kroz 13., 14., 15. i 16. vijek nastavljati u Bosni, i to najprije sami, a onda zajedno s braćom Franjevcima, koji će očuvati vjeru u Bosni sve do naših dana.

Već spomenuta kronika opisuje nam u kratkim riječima uspjehe Dominikanaca u virovitičkoj županiji. Poslani onamo od učenikâ sv. Dominika bl. Pavla ugarskoga, »udoše oni, pripovijeda kronika, u zemlju virovitičku, koje stanovnici bijahu raskolnici i očiti krivovjerci, a u kojoj pretrpjevši mnogo nevolja napokon, ustalivši se, obratiše mnoge s krivovjerja na pravu vjeru, a raskolnike sjediniše s Crkvom«.¹⁶

Dominikance iz Dubice vidamo, gdje stoje kao budni stražari na granici priječeći prolaz krivovjercima, protiv kojih su poticali narod i pomagali hercega Kolomana u borbi s njima u četvrtom deceniju 13. vijeka (1234.—39.).

¹⁴ Farlati: *Illyr. Sacr.* IV. str. 51.

¹⁵ Gerardi de Frachet: *Vitae Fratrum. Appendix u Monum. Ord. Praed. hist.* I. str. 307.—308.

¹⁶ *Ibid.* str. 305.

U Zagrebu djeluju Dominikanci još prije god. 1241. Bl. S a d o k, Poljak, jedan od one četvorice, koji su s bl. P a v l o m primili odijelo od sv. Dominika i išli u Ugarsku, bio je priorom, možda prvim, ovog samostana, koji se već onda podigao do takova ugleda, da je bio uvažen i od Pape i od kralja Bele IV. preporučujući prvi zagrebačkim Dominikancima (g. 1241.), da brane kralja i obitelj mu od uznemirivanja i od otimanja njegovih dobara, a drugi, zahvalan, darivajući ih raznim posjedima. Prior zagrebački bit će uvažena ličnost u Zagrebu i jedan od sudaca u rješavanju sporova.

Isti ugled uživaju već u ovo doba i Dominikanci iz Čazme, kojima je biskup Stjepan II. rad njihove apostolske revnosti podigao crkvu sv. Mandaljene, (koja još opstoji) i samostan, u koji će zalaziti spomenuti kralj Bela, da im povjerava važne zadaće. Iz ovog samostana pozvat će početkom 14. vijeka zagrebački biskup dominikanac iz Trogira bl. Augustin Kažotić nekoliko redovnikâ, koji će poučiti svećenike i klerike njegove stolne crkve u obavljanju svetih obreda i crkovnom pjevanju, što su oni bijući boj s neprijateljem bili zaboravili i zanemarili.

O radu Dominikanaca u Damaciji za ova prva vremena svjedoči nam već spomenuta kronika priora Suiberta. Iz već navedenog spomenika od god. 1357. saznajemo, da su Dominikanci došli u Nin oko god. 1228. i da je u sagrađenu im samostanu prvi prior bio neki fra Jakov. Bio je to »muž svetog življenja i jedan od drugova sv. Dominika«, piše Bianchi,¹⁷ koji je na poziv biskupa, kneza, kaptola, svećenstva, sudaca i puka grada Nina došao onamo iz Bologne s trojicom drugova te propovijedanjem i svetim opsluživanjima postigao velikih uspjeha i kroz malo vrijeme okupio oko sebe u samostanu — to nam tvrdi i gore navedeni spomenik — do trideset redovnika. Istu revnost pokazali su bez dvojbe sinovi sv. Dominika i po ostalim samostanima dalmatinskima, a to nam potvrđuju oni novi samostani, koje im narod nije prestajao podizati, željan i živo nastojeći, da ih imade u svojoj sredini.

Tako već u prvoj polovici 13. vijeka, izuzmemo li Istru, o kojoj, na žalost, nemamo pobližih podataka, premda su u

¹⁷ Bianchi: Z a r a c r i s t. II., str. 270.

njoj sinovi sv. Dominika kroz vijekove mnogo radili, Dominikanci su razvili svoj apostolski i uspješni rad po svim hrvatskim zemljama.

Imena tih prvih apostola zabilježena su u knjizi života. Uz bl. Ivana Teutonskoga, biskupa bosanskoga, uz glasovitog Pontu, koji ga je naslijedio na biskupskoj stolici kao i u apostolskoj revnosti te podigao stolnu crkvu na čast sv. Petru nedaleko izvora rijeke Bosne, uz bl. Sadoka, priora zagrebačkoga, bl. Pavla ugarskoga, priora zadarskoga, koji je, uhvaćen od krivovjeraca i privezan lancem uz kolac, bio živ sažgan oko god. 1250., uz bl. Jakova, druga sv. Dominika te uz nekog fra Mihajla iz Dubrovnika koji je prama pisanju o. Cerve¹⁸ god. 1239. s nekim drugim redovnicima isto iz Dubrovnika bio poslan da propovijeda u Bosni, predaja nam još spominje i trideset i dva redovnika, koji su propovijedanje Isusova Evanđelja u Bosni i Dalmaciji zapečatili svojom mučeničkom krvlju, pa ih narod štuje kao blaženike.

Daljnje apostolsko djelovanje.

Revnost hrvatskih Dominikanaca nije malaksala ni za slijedećih vremena, a na potvrdu tome iznijet ću ovdje samo nekoliko podataka.

U drugoj polovici 13. vijeka o. Florijan i o. Marko, Dubrovčani, pribrajaju se tako zvanom »Redu Putnikâ (Ordini Peregrinantium)«, onima naime, koji su išli u istočne strane i azijske krajeve da naviještaju Evanđelje krivovjercima i poganima. U isto vrijeme bl. Augustin Kažotić obilazit će talijanske gradove te na povratku zaći u Bosnu, da u jednoj i drugoj zemlji kao i u svojoj domovini Dalmaciji s velikim uspjehom propovijeda proti krivoj nauci i pokvarenom življenju. Premješten god. 1322. na želju napuljskog kralja Roberta sa zagrebačke biskupske stolice na onu u Luceri u južnoj Italiji obrati on onaj iskvareni grad i prozove ga Gopinim imenom: Santa Maria. U drugoj polovici 14. vijeka (g. 1371.), na želju ugarskog kralja Ljudevita, a po nalogu Pape i generala svoga Reda, diže se iz Kotora četa revnih Dominikanaca te zalazi do u Rumunjsku i ondje bere krasne plodove

¹⁸ Cerva: Biblioth. Rag. III. str. 169.

obraćajući mnoge s krivovjerja i raskola. God. 1451., ovlašten od sv. Stolice, pođe dubrovački dominikanac o. I v a n U l j a r e v i ć (Olearius) s nekoliko svoje braće u Bosnu, osnuje više samostanâ i obrati mnogo krivovjeraca. Među obraćenicima nalaze se i tri velmože, koje će, poslone u Rim, učeni dominikanac I v a n d e T u r r e c r e m a t a poučiti u katoičkim istinama i pripravit na sveto krštenje. Tek malo godina prije toga hvarski biskup dominikanac T o m a T o m m a s i n i, papin legat u ovim stranama, nakon dugogodišnjeg nastojanja uspio je napokon, da obrati i pokrsti bosanskog kralja Tomaša, što Papa Eugen IV. s velikom radošću spominje i javlja svim vlastima i narodima ugarskima. U 16. vijeku vidimo Dubovčaniina o. K l e m e n t a R a n j i n u, glasovitog učenjaka, gdje za punih trideset godina vrši svetu apostolsku službu propovijedajući po raznim talijanskim, svima dalmatinskim i nekojim njemačkim gradovima. U drugoj polovici istoga vijeka o. V i n č e n c o C a u l i g a, porijetlom Bošnjak, a rođen u Dubrovniku, zalazi u razna mjesta bosanska, da ondješnje katolike, svoje znance, učvrsti u vjeri i kršćanskom življenju. U sedamnaestom vijeku spljetski Dominikanci obraćaju raskolnike, koji su bježali ispred Turaka. Izvrstan propovjednik, kao takav poznat po svoj Italiji, kasnije barski nadbiskup pobožni i vrlo učeni o. J o s i p B o n a l d o († 1653.) iz Zadra nalazeći se u turskim zemljama obraća Muhamedove slijedbenike i šalje ih radi sigurnosti u kršćanske zemlje. O. H i j a c i n t D i m i t r i († 1689.), Kotoranin, prije no je postao biskupom modruškim, proputovao je kao revni apostol Ugarsku i druge zemlje, te on sam obratio trideset tisućâ raskolnikâ i više od tisuće i pet stotina Turaka.

Druge glasovite redovnike, koj su istodobno, pa i kasnije radili propovijedajući po dalmatinskim gradovima i u stranom svijetu, ne ću nabrajati, jer je, cijenim, ovo dostatno, e se vidi, da je apostolski duh sv. Dominika vladao i u njegovim hrvatskim sinovima te da su i oni svojim djelovanjem potpuno opravdali častan naslov: *Ordo Praedicatorum: Red Propovjednikâ.*

Rad na znanstvenom polju.

Sv. Dominik osnivajući svoj Red pokazao se je pravim veleumom, u koliko je naime zamislio i izveo, što je izgledalo nemoguće izvesti i spojiti u jednoj te istoj osobi apostolsko delovanje s redovničkim opsluživanjem, stopiti zajedno apostola i monaha. Povijest sedam vijekova dala mu je potpuno pravo dokazavši ne samo mogućnost, nego i svu znamenitost toga izvorno njegova djela.

No to još nije potpuna slika brata propovjednika, kako ju je zamislio i zveo sv. Dominik. Mudri Svetac je dobro znao, da njegov redovnik-propovjednik ne će imati u ondašnjem društvu, a ni u budućim vijekovima potpunog uspjeha, ne bude li kadar »opominjati zdravom naukom, a one, koji protuslove, (razlozima) predobiti« (Tit. I. 9.). To se ne da postići bez temeljitog učenja, pa ga zato i nametne svojim sinovima kao strogu dužnost namjesto ručnog rada, kojim su se prije njega morali baviti samostanci. I time je on izveo opet nešto nova u katoličkoj Crkvi. Spojio je zajedno ne samo apostola i samostanca, nego s obadvojicom još i učenjaka. »Bez dvojbe i prije Dominikanaca monasi su se bavili prepisivanjem djela literarnih i teoloških, pa su u tom pogledu pružili znanosti prevelikih usluga; nekoji su se bez dvojbe istakli znanjem ili govorništvom, ali ipak nauci nijesu još imali posebne organizacije. Zasluga za tu ustanovu u samostanima ide sv. Dominika i njegov Red, koji joj posvetiše sve svoje brige, a u ime apostolata.¹⁹ U tome eto, zajedno s onim prvim, sastoji sva važnost djela sv. Dominika i u tome se tek vidi sva veličina njegova duha. Odredba, kojom je sv. Dominik svoje tek okupljene drugove, pošto je primio njihove zavjete, poslao u biskupsku školu u Tolozu, da se usavrše u znanju, prva je u nizu onih naredaba i zakona, što ih izdadoše on i njegov Red, a koji će od dominikanskih samostana stvoriti prava žarišta znanosti te izjednačiti nekoje od njih s najglasovitijim evropskim sveučilištima, koja će iz takovh samostana primati svoje najvrnije nastavnike. Dominikanci su se proslavili u svim granama božanskh i ljudskih znanosti. Ni u jednom vijeku, od svoga

¹⁹ P. Gillet O. P.: *Les Dominicains*. Paris—Lille. str. 8

postanka do danas, oni se nijesu iznevjerili uzvišenoj zadaći, da gaje znanost, pa da njom brane vjeru i šire zdravu prosvjetu među narodima. To je povjest neoborivo dokazala. Do prve polovice 18. vijeka Dominikanski Red je dao preko četiri tisuće pisaca.

A jesu li se i hrvatski Dominikanci isticali u znanju kao i njihova braća po ostalim zemljama? I na to pitanje mi možemo sa zadovoljstvom odgovoriti, da jesu. Jedan sami pogled na njihove škole, na njihov znansveni rad u stranom svijetu i na njihova pisana djela o tome će nas uvjeriti.

Samostanske škole.

Prema pravilima Reda opstojale su i u našim samostanima škole, u kojima su redovnici sticali znanje, potrebito im, da rade prema ovom cilju. Nadareniji bili su slani na vanjska glasovita učilišta, odakle su se vraćali duboko i svestrano nabraženi u domovinu, gdje su preuzimali službu nastavnikâ. Predavali su ne samo bogoslovne nego i naravne znanosti; a služile su te samostanske škole ne samo redovnicima, nego i svim vanjskim mladićima, klericima i svjetovnjacima, koji su htjeli da se njima okoriste, pa su iz njih tekom vremena i izlazili ljudi, koji su u raznim strukama postajali glasoviti. Stari nam spomenici i pisci ističu osobito nekoje od tih škola, kao onu u Zadru, gdje za dalmatinsku provinciju opstojâše (sigurno već u 16. vijeku) i *Studium generale*, viša škola s pravom da polaznicima dijeli naslov lektora bogoslovlja, onda ona u Dubrovniku i Kotoru. U takovim samostanima redali su se kroz vijekovi jedni za drugima, a i po više njih zajedno, redovnici, koj su svojim znanjem koristili ne samo mladeži, nego također, crkvenim i svjetovnim vlastima kao i svim ostalim građanima, koji su u najzamršenijim pitanjima nalazili u njima mudre savjetnike. »Tako je sve dubrovačko građanstvo cijenilo, piše o. Cerva, učenost redovnikâ dubrovačkog samostana, da se već od početka pa dalje samostan smatrao kao neko proročište, a u istinu kao stan mudrosti, kojemu su svi hrlili, da u dvojbenim pitanjima prime odgovor prama nauci

Isukrstovoj, crkvenim odredbama i učenju sv. Otaca.²⁰ To vri-
jedi i za ostale, bar glavnije, naše samostane.²¹

Na vanjskim učilištima i crkvenim saborima.

Veliku svoju učenost zasvjedočili su hrvatski Domini-
kanci ne samo u svojoj domovini, nego i u stranom svijetu, a
to svojim predavanjima na vanjskim školama, kao i svojim
radom na crkvenim saborima. Od brojnih onih naših redov-
nika, koji su kroz sva vremena predavali u stranom svijetu
na samostanskim visokim školama i na najglasovitijim sve-
učilištima, spominjem radi kratkoće samo nekoje starije i od
poznijih samo glavnije.

God. 1415. neki o. Ivan Dubrovčanin predavao je
javno bogoslovlje na sveučilištu u Padovi, a o. Juraj Ši-
benčanin god. 1424. predavao je u Bologni. — Vrstan teo-
log o. Jakov iz Spljeta predavao je god. 1445. bogoslovlje
u Rimu. — O. Donat Giorgi, Dubrovčanin i biskup mr-
kansko-trebinjski († 1492.), dobivši god. 1458. dopust, da može
kao licencijat javno predavati bogoslovlje na padovanskom sve-
učilištu, bi »radi svoje učenosti, piše isusovac Farlati, tako ci-
jenjen od ondješnjih doktora, da mu protiv običaja skoro nakon
dvije godine uz najveće povlađivanje svega građanstva podi-
jeliše naslov doktora teologije i ubrojše ga u svoj zbor.«²²)

²⁰ Cerva: Bibl. Rag. I. str. 23.

²¹ Samostanske škole, pohađane od vanjske mladeži, nalazimo spo-
menute i hvaljene još u ovim mjestima: Ninu, Trogiru, Spljetu, Hvaru,
Korčuli i Lopudu. To sigurno nijesu svugdje bile škole, u kojima su se
predavale više nauke, ali su vazda bile korisne narodu, a na potvrdu tome
navest ću ovdje, što o zadnjoj spomenutoj, onoj na Lopudu piše Dr. Đuro
Körbler: »Kao učitelji i prosvjetitelji Lopudana napose su se odlikovali
Dominikanci, koji su u svome manastiru uredili osobitu školu i mladež
lopudsku učili početnim naukama. U toj se školi gdje koji Lopudanin naučio
bar čitati i pisati, a oboje mu je bilo od velike koristi u trgovačkim nje-
govim poslovima, te je već u 16. vijeku bilo na tom ostrvu dosta pismenih
ljudi. U drugoj polovici 16. vijeka otpočeli su kod Dominikanaci nauke
dva Lopudanina, koji su kasnije došli na glas kao vrsni latinski pjesnici:
Petar Palikuća i Nikola Brantić (1566.—1633.).« Dr. Đuro Körbler: *Život
i književni rad biskupa Brantića Lopudanina u
»Radu«*, knj. 80., str. 2.

²² Farlati: *Illyr. Sacr.* VI. str. 300.

Dubrovčani: o. Serafin Bona i o. Toma de Basileis (Bassegli, † 1511.) polaze u Budim, da predavaju bogoslovlje i kralju Matiji Korvinu, koji ih je vrlo cijenio, budu savjetnici u vođenju državnih posala. — Kotoranin o. Albert Doimi-Gliričić († (1563.) predavao je na troškove papinske kurije Sv. Pismo na sveučilištu »La Sapienza u Rimu. — O. Petar Gučetić-(Gozze)-Dragojević, biskup stonski († 1564.), predavajući na sveučilištima u Parizu i Louvain-u tako zadivi Francuze, da su ga zvali: čudovištem uma, doktorom ilirskim, doktorom dubrovačkim (Portentum ingenii, Doctor illyricus, Doctor ragusinus). — O. Augustin Quincije, Poljičanin i biskup korčulanski pa massenski (Massa) u napuljskom kraljevstvu, izvrstan poznavalac sv. Otaca i vrijedan diplomat, predavao je bogoslovlje u Rimu i Bologni († 1611.). — O. Herman-Dominić Cristianopulo († 1788.), Zafranin, predavao je u Rimu. Kad Isusovci god. 1773. napustiše zavod »Germanicum« u Rimu te ovaj sa školom bi povjeren Dominikancima, naš o. Cristianopulo bi odabran za profesora kanonskog prava na istoj školi, kojoj bijaše i ravnatelj. — O. Dionizije Remedelli († 1793.), Gružanin, teolog dubrovačke republike, predavao je u Pisi teologiju, a u Bologni grčki jezik. — O. Ivan Krstitelj Resaver († 1851.), Dubrovčanin, bio je ravnatelj na najvišoj školi svoga Reda u Rimu, a tako isto i na onoj u Bologni.

Od više učesnikâ na crkovnim saborima spominjem Dubrovčanina o. Ivana Stojkovića († 1442. circ.), vrhovnog skrbnika Reda, koji je bio poslan u Basel, ondje držao otvorni govor te za punih osam dana temeljito pobijao češkog husita Rokiczanu. — O. Augustin Nale-Nalješковиć (ili Natalis?), također Dubrovčanin i biskup mrkansko-trebinjski († 1527.), prisustvovao je saboru lateranskome (1514.), a od generala Reda Kajetana, koji ga je veoma cijenio, bio je poslan s druga dva redovnika, da brani papinsku vlast u Pisi, gdje su neki nepokorni kardinali bili sazvali sabor, pa je svojim učenim govorima i odlučnim držanjem i uspio, da se onaj raskolnički sastanak ukloni iz Pise i konačno rasprši. — Spomenuti već Kotoranin o. Albert Doimi-Gliričić, ljubimac Pape Pavla III., bio je jedan od one petorice bogoslovaca, kojima

je isti Papa povjerio, da pregledaju i odobre dekret o najtežem pitanju, što ga je tridentski sabor imao da riješi: *de justificatione*: o opravdanju grješnika, a koji mu Oci tridentskog sabora bijahu poslali na potvrdu, prije nego će ga objelodaniti. Pavao je III. »bio tako osvjedočen o vjeri, neporočnosti i učestalosti našeg Doimi-a, da mu je iza toga davao na pregled sve pojedine dekrete tridentskih Otaca.«²³ Postavši biskupom (modruškim, pa krčkim) podo u Trident, gdje steče velik ugled kod čitavog onog sabora, na kojem je odlučno i uspješno ustao na obranu pričesti pod objema prilikama u istočnom obredu te narodnog jezika (i glagolice) u službi Božjoj.

Pisana djela.

Koliko su hrvatski Dominikanci gojili znanost, dokazuju nam napokon i ona mnogobrojna djela, što su ih napisali. Bavili su se oni poglavito bogoslovnim strukama, ali ujedno i drugim znanostima. U njihovim književnim djelima zastupano je Sv. Pismo, dogmatika, moralka, apologetika, kanonsko pravo, povijest, filozofija, askeza, govorništvo, pjesništvo, astronomija, liječništvo itd. Navest ću ovdje kronološkim redom samo neke pisce i nekoja od njihovih djela.

O. J a k o v iz Dubrovnika († 1464.), biskup mrkansko-trebinjski napisao je tumač Davidovim psalmima. — Spomenuti o. Ivan Stojković uz ostala djela napisao je: *Concordantiae vocum indeclinabilium sacrorum Bibliorum*, čim je te vrsti djela dotjerao do savršenstva. — O. Julije, Dalmatinac (1466.?), osim tumača za dvanaest manjih proroka napisao je djelo: *De potentiis animae*. — O. Leonard Tralasić († 1442.), Dubrovčanin, napisao je komentare za cijelu *Summu* sv. Tome Akvinskoga. — Malo prije navedeni o. Augustin Nale (Natalis?) sastavio je uz bilješke prvom dijelu *Summe* također: *Commentarii in I. Librum Sententiarum; Apologia contra Pisanum conciliabulum i Opusculum de auctoritate summi Pontificis*. — O. Ivan Polikarpo, Severitanin (Barbula, Barbeta) iz Šibenika, duboki teolog, filozof, historičar, tumačitelj latinskih pisaca i vrijedan pjesnik,

²³ Cervia *ibid.* str. 488.

ostavio nam je više djelâ. U svome eposu: *Solimaïdos libri tres* (izdao u Rimu god. 1509. a god. 1522. u Mlecima) opjevao je Vergilovim jezikom i ljepotom stvorenje, pad i otkupljenje čovjeka. Prijatelji njegovi još više su cijenili njegovotovo za nas po svojoj prilici izgubljeno djelo: *Illyridos libri quatuor*, u kojem je pjevao, kako i sam naslov kaže, o svojoj domovini. — Hvaranin o. Vinčenco Priboević čitao je godine 1525. u crkvi svoga Reda na Hvaru svoj na latinskom jeziku sastavljen povjesničko-rodoljubni govor: *De origine successibusque Slavorum*, izdan god. 1532. u Mlecima, a u talijanskom prijevodu od Splječanina Malaspalli-a isto u Mlecima god. 1595. — O. Klement Ranjina iz Dubrovnika († 1550.), duboko i svestrano naobražen redovnik, napustiv radi bolesti tridesetgodišnje propovijedanje napisao je do petnaest različitih i učenih djela, među kojima: *Commentaria in quatuor libros Sententiarum ad mentem D. Thomae*, »opus doctissimum«, veli o. Cerva; *Consilia* (znanstveno obrađeni odgovori na upravljena mu pitanja); *Contra Rassianorum errores cum Nestorianorum haeresi collatos*, zlatno djelo, po mnijenju o. Cerve: *Super Decretales flores*; *Quodlibet declamatorium* (tiskano 1541. u Mlecima i po drugi put god. 1586. u Bresciji — lijepa zbirka govora za propovjednike) te: *Expositio... super Epistolam Pauli ad Romanos per modum Lecturae*, u kojoj pobija i Luterove zablude (tiskan u Mlecima god. 1547.). — Savremenik i sugrađanin pređašnjega o. Grgur Natali, Buđisaljić »poznavao je svu širom teologiju, onda Sv. Pismo, svu filosofiju, kanonsko i građansko pravo, zvjezdoznanstvo, pjesništvo, govorništvo, napokon liječništvo i sve, što čovječji um, ili da bolje rečem, sve, što pojedini umovi mogu da uzaznadu.«²⁴ O svim tim predmetima on je pisao; a napisao je toliko toga, da bi mu djela, vele pisci, sastavila čitavu knjižnicu. Spominjem samo *Commentarios Philosophicos*, itemque *Astrologicos contra haereticos*, *Explanationes in Decretales*, *Libros de Deo*, *de Angelis*, *de homine*, *Dialogos medicos*. Bolesnu od

²⁴ Cerva: *Biblioth. Rag.* II. str. 133.

podagre u nogama sv. Otac Papa dopusti, da sv. misu može govoriti sjedećke, »tolik je glas i slavu uživao, dobro opaža o. Cerva, ovaj sasvim učeni i pobožni redovnik.«²⁵ Jakov Flavije iz Evore, učitelj lijepih znanosti u Dubrovniku u drugoj polovici 16. vijeka, o njemu pjeva: »Hic est ille Senex Gregorius, ille Sacerdos . . . Quem sancita Patrum sublimi e sede docentem — Non semel insignes obstupuere viri . . . Quis novus Elyseis Mirandula prodit ab umbris — Quis novus Hyspana Sotus ab Urbe venit« . . .« — Treća sjajna zvijezda dubrovačkog samostana bijaše u ovo isto doba o. T o m a C e r v a (Cervinus), biskup mrkansko-trebinjski, te stonski (administrator), koji, vele, nije ništa napisao, ali je bio naučitelj sv. bogoslovlja, doktor crkvenoga i građanskog prava te uz duboki um i vanredno pamćenje posjedovao dar zdravog prosuđivanja u najtežim pitanjima. K njemu su dolazili na savjet sve do kasne noći ne samo građanske osobe, nego također državni i suci ne rješavajuć nigda ni jedni ni drugi nikakvo teže pitanje, osobito ako se radilo o životu ili o »dobrima građana«, a da se nijesu prije s njim posavjetovali. Bio je, veli Cerva, jedan od najglasovitijih Dominikanaca svojega doba. Kardinal Kajetan vrlo ga je cijenio te mu je i posvetio svoje djelo: *De emptione rerum raptarum in bello*. U ovome istom vijeku ističu se krjeposnim življenjem, neumornim propovijedanjem i predubokim znanjem dva brata blizanca iz Kotora: o. Vinčenco i Dominik Buchia, »koji, piše savremenik njihov o. Vinčenco Priboević, premnoge tajne katoličke vjere objasniše svojim spisima.«²⁶ Prvi je napisao *Librum consiliorum* (»Opus de Conciliis« po Kukuljeviću, tisk. god. 1542.), a drugi: »*Etymon elegantissimum... in septem psalmos poenitentiales cum expositione singulorum eorundem psalmodum...*« Venetiis 1531.; »*Expositio satis perutilis omnium Epistolarum Dominicalium, quae per totius anni circulum leguntur...*« Venetiis 1546.; »*Quatuor cantica novi Testamenti*«. Venet. 1537. — O. Ambroz Gučetić (Gozze), Dubrovčanin, napisao je između ostaloga: *Volu-*

²⁵ Cerva *ibid.* str. 134.

²⁶ U spome-govoru: *De origine successibusque Slavorum*. Rukopis, vlasništvo kaptolske knjižnice u Hvaru.

men similitudinum et exemplorum; *Reformatio Calendarii perpetui juxta Calendarium Gregorianum* (tiskano u Bologni); *Arborem familiae Gozzeae gentis i Catalogus virorum ex familiae Praedicatorum in litteris insignium*, koje djelo, tiskano u Mlecima god. 1605., prvo je, što je o tom predmetu izašlo u Dominikanskom Redu. — O. Dionisije Krožić (lat. a Cruce), Splječanin, napisao je dva mala ali lijepa djelca: *De veritate et excellentia fidei christianiae i De immortalitate animae* (tiskano god. 1639. i 1646. u Mlecima). — Od glasovitih pisaca u 18. vijeku spominjem najprije onoga, koji je podigao svome gradu, biskupiji i Redu prekrasan spomenik, a to je o. Serafin Cerva (1686. † 1759.), čija djela, s tolikom pomnjom sastavljena: *Monumenta Congregationis S. Dominici de Ragusio*; *Bibliotheca Ragusina i Sacra Metropolis Ragusina* zaslužiše mu, da bude uvršten među prve historičare svojega doba. — Početkom ovog vijeka, god. 1706. izdao je u Mlecima o. Vinčenco Babić iz Kotora pod naslovom: *Radii theologici etc.* malo djelce o glasovitim redovnicima svoje dalmatinske provincije.²⁷ — O. Herman-Dominik Cristianopulo, već poznati nam profesor crkvnoga prava u Rimu, član raznih sv. Kongregacija, cijenjen od Pape, kardinala i drugih znamenitih osoba, napisao je više pravno povjesničkih djela, a surađivao je i s glasovitim o. Mamachi-em u izdavanju *Analâ Dominikanskog Reda*. Od njega je u prvome, jedino izašlom svesku (u Rimu g. 1856.) biografija preč. generala Reda o. Bremond-a. Nastavak *Analâ* iz njegova pera (*Analium O. P. continuatio. Lib. III.*) izašao je god. 1893.—1894. u *Analecta Sacri Ordinis Praedicatorum* u Rimu. — O. Dionizije Remedelli pomagao je istog o. Mamachi-a u izdavanju djela sv. Antonina. — Već napomenut o. Ivan Krstitelj Resaver, izvrstan poznavalac Sv. Pisma, koje bi, piše o. Gjurgjević,²⁸ svake godine cijelo pročitao, i to jedne godine grčki, druge latinski, treće talijanski, pa opet iznova, napisao je te izdao u Macerati god.

²⁷ Ovo djelce nijesam još mogao da vidim.

²⁸ Giurgevich: Cenni biogr.-lett. str. 34.

1846.: *De divinis Scripturis questionum libri quatuor*, djelo od strukovnjakâ pohvaljeno i prvo te vrsti izašlo u Italiji.

Djela na hrvatskom jeziku.

Od djelâ, što su ih naši redovnici napisali na hrvatskom jeziku, spomenut ću prijevod Davidovih psalama iz god. 1598. od fra Luke Bračanina, koji će doskora izdati Jugoslavenska Akademija. Mnogo prije njega objelodanio je na hrvatskom jeziku o. Donat Crissava, član plemenite obitelji zadarske, (1521.) nauk sabora florentinskoga. O. Arhandeo Gučetić (Gozze) napisao je lijepim jezikom i izdao u Rimu god. 1527. djelo: *Rosario s' drusbom prislavnoga imena Jesusova*. — O. Rajmund Zamanja, vrijeđan filozof, teolog, govornik i nastavnik, sastavio je i objelodanio u Mlecima god. 1639.: *Nauk sa pisati dobro Latinskiem Slovima riec i jesika slovinskoga*. — O. Ignacije Aquilini († 1727.) osim latinski napisane retorike sastavio je do trinaest hrvatskih djela, među kojima u prozi: »*Pribogaty Dvor Duhovny svetoga Rosaria u katolicianskoi zarquŭ prikasan jesikom slovinskiem*« i »*Bogomilá Gliublieuxgnstua, od kojijeh iédan po iédan suáki dán od Mieséza imáse ópchiti, ueóma mogućia siedínit se s' Bóggom, i uklonítse od grieha (Istomácena u rodny iésyk po Ozu Fra Ignátiju Aquilini Dubroucianinu od Réda od Pripouiedalaza na uechiú sláuu Boxiju, i kóris od dúscia)*«, a u pjesmi Tragikomediju ljudskog života (»*amoeno carmine*«), piše o. Cerva i Domaćeg liječnika [*Medicum familiare*]),²⁹ t. j. o bolestima i lakom liječenju istih pomoću travâ, o kojih svojstvima i ljekovitosti učeno raspravlja. Uz djelo (o. Vinčenca Gučetić-a): *Riec Bosgia s' mnogo karstjanskich nauka sa samu svarhu Boscié slavé, i Duhovne koristi Naviesctena Darsca vá slovinskih Karstjanima... V Mleziema, 1743.*, spominjem napokon o. Arhan-

²⁹ O. Cerva pišući latinski prevodio je i naslove djelâ, a koje ni u izvorniku latinskom stariji pisci prama ondašnjem običaju nijesu sva doslovno bilježili.

đela Kalića, kojega tri govora izrečena u Dubrovniku prigodom kuge god. 1784. izdala je iste godine dubrovačka vlada na svoje troškove. Njegove učene i lijepe korizmene propovijedi i panegirike objelodanio je god. 1873. dubrovački kanonik Stjepan Sturla.

Iz ovoga, što navedoh, svakomu može da bude jasno, da su se hrvatski dominikanci veoma odlikovali ne samo u vjеровјесништву, nego i u znanstvenom radu te da i u tome mogu dostojno da stoje uz bok svojoj slavnoj braći u stranom svijetu.

Ostali rad i priznanja.

Tim ipak nije iscrpivo prikazan rad Dominikanaca u hrvatskim zemljama. Uz vršenje vjerskog nadzora, koji im kroz razna vremena bijaše povjeren u Bosni, Dubrovniku i Zadru; uz upravljanje crkava, povjereno u domovini i izvan nje mnogobrojnim našim redovnicima: uz postizanje dosta brojnih samostana za redovnice svoga Reda, koje su oni duhovno vodili; uz osnivanje napokon svog Trećeg Reda za muške i ženske osobe u svijetu te širenje svojih bratovština: Imena Božjega i Isusova proti psosti, Andeoske vojske na čast sv. Tome Akvinskoga za očuvanje čistoće te bratovštine sv. rozarija, koju su uz dvije prve osobito među narodom širili, trebalo bi, da spomenem još i drugi njihov također zaslužan rad, ne propuštajući ni one svete primjere, kojima su mnogi redovnici popevši se do vrhunca krjeposti tiho ali uspješno poticali narod na dobro. Ali tim bih preskočio granice, što sam ih na početku ovoj radnji odredio, pa ću zato sve to izostaviti.

No ne mogu a da ne spomenem ovdje onu veliku cijenu, u kojoj su hrv. Dominikanci bili držani kod nas radi njihova tako mnogostranog i blagoslovnog rada. Crkovne i svjetovne vlasti to im priznavahu javnim svojim izjavama, što su im ih u stanovitim prilikama izdavale. Uz vlasti cijenio ih je i uvažavao također i cijeli narod, koji ih je u velike ljubio i njihove crkve najviše posjećivao (n. pr. u Zadru). Isusovac Farlati promatrajući rad Dominikanaca nije nalazio riječi, kojima bi izrazio, koliko su oni zadužili ove naše krajeve.³⁰ Radu Do-

³⁰ Farlati: *Illyr. Sacr.* III. str. 253.

minikanaca u našim stranama divio se je početkom 18. vijeka i Splječanin Jeronim Kavanjin, koji im je u svome velikom eposu: *Povjest vandelska* posvetio nekoliko kitica spominjući i lijepi niz onda živućih revnih i učenih redovnika.

Još dva priznanja. O dubrovačkom samostanu, vrlo cijenjenu radi njegovih redovnikâ od generala Kajetana i svega ostalog Reda, rekao je Papa Urban VIII., »da je kula kršćanske vjere: *Arx christiana Religioniis*.«³¹ Nadbiskup zadarski Caraman šaljući nakon obavljena pastirskog pohoda izvješće Papi o stanju svoje nadbiskupije piše u istom izvješću (god. 1754.) o ondješnjem samostanu, da je »ures grada, Reda i čitave Dalmacije: *Hoc Praedicatorum Coenobium civitatis, Religionnis, ac totius Dalmatiae ornamentum*.«³²

Zadar i Dubrovnik bijahu za više vijekova dva glavna samostana u našim stranama, u kojima su se mladi redovnici odgajali i napajali pravim dominikanskim duhom te ga odanle raznosili u ostale samostane i daleko u svijet.

Sadašnje stanje.

Gospodo! Nijedna tvorevina ljudska nije savršena i nepromjenljiva. To vrijedi i za redovničke ustanove, pa dosljedno i za Dominikanski Red. No zastoj i nazadovanje u kojoj ustanovi može da nastane iz nutarnjih uzroka, a može da nastane i iz vanjskih uzroka. Oni, koji proučavaju povijest Redova, pripisuju opadanje istih u drugoj polovici 18. vijeka ne toliko unutaršnjim uzrocima, slabosti naime i nemaru redovnika, koliko duhu vremena i zakonima, što su ih vlade izdavale ograničujući njihovu slobodu.

Takav slučaj imademo po priznanju vanjskih istraživalaca naše prošlosti i za Dominikanski Red u Dalmaciji, a da i ne spominjem turske provale, koje ga uništiše po Bosni i Hrvatskoj. Mletačka vlada, koja je vršila mačuhinski nadzor nad Redovima, izdala je šezdesetih godina 18. vijeka zakon, kojim se zabranjivalo primanje redovničkog podmlatka. God. 1787. naređivala je Dominkancima, da zatvore spljetski, trogirski i kotorski samostan. Jedva uspješe da uklone tu pogibelj, a

³¹ Bullar. O. P. VI. str. 30.

³² Kod Bianchi-a u *Zara crist. I.* str. 419.

dođe franceska revolucija, koja, kao drugdje tako i kod nas, obori se na redovništvo; i redovnici morali napuštati svoj objubljeni zaklon. Nekoji, zabrinuti, ostavili samostan i prešli u svjetovno svećenstvo tražeći uz doznačenu im mirovinu i kakve zarade, kojom će osigurati budućnost. Drugi ne mogli to preboljeti te htjeli pošto po to da ostanu u Redu. I oni ne idu iz svojih samostana, već se spuštaju u samostansko prizemlje i sakristije. Tim odvažnim redovnicima posluži se Providnost, da u Dalmaciji spasi Red, tako slavan za prošlih vremena po svim hrvatskim zemljama. Franceska sila bi skršena, a redovnici iz podzemnih stanova uzadoše brže bolje u porušene i oplijenjene samostane. Ista Providnost nadahne malobrojne članove dubrovačke kongregacije i redovničke ostatke dalmatinske provincije, da se ponovno združe u jedno, što se i zbilgo god. 1835. Prva misao bila im, pošto se združišo, da obnove istrošene i porušene crkve i samostane okupljajući istodobno oko sebe mladež, voljnu da se posveti Bogu u njihovu Redu. Dubrovački samostan, slavan sa svoje prošlosti i prostran, bi odabran za školu i uzgajanje mladih redovnika.

Skoro svi redovnici, sad živi, ovdje su se uzgojili. Rad njihov na apostolskom polju svakomu je poznat. Od trideset i šest godina nazad oni se osobito posvećuju misijama, koje su obavljali i koje obavljaju po svim biskupijama naše domovine. O plodu njihova rada ne treba mi govoriti. Krasno priznanje, koje im daje biskup *Strossmayer* u jednome pismu na vrhovnog glavara njihova Reda, priznanje župnikâ i živo sjećanje svega naroda, koji ih rado sluša te — reći ću i to — župske matice u nekim mjestima daju najljepšu svjedodžbu njihovu požrtvovnom apostolskom radu.

Iz ovog učilišta, iz kojeg izlaze vrijedni apostoli, izlazit će uz pomoć Božju, u koju se nadamo, i drugi, koji će svojim znanjem nastaviti slavne tradicije svojih prešasnikâ te i oni raditi na spas dušâ, na diku Crkvi, Redu i svome hrvatskom narodu.

